

تعیین شاخص‌های طراحی شهری مؤثر در جهت ارتقای تعاملات اجتماعی شهروندان در محورهای طبیعی شهری (مطالعه موردی: رودخانه زیارت گرگان)

علی کاظمی^۱، حسین معتمد^۲، ثویبه عنایتی^۳

۱- استادیار شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رامسر، ایران،

۲- استادیار گروه معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد لاهیجان، ایران،

۳- دانش آموخته کارشناسی ارشد طراحی شهری، مؤسسه آموزش عالی کسری رامسر، ایران،

soybe.enayati69@gmail.com

چکیده

ایجاد فضاهای عمومی شهری در دهه‌های اخیر تلاشی در جهت رفع نیاز اجتماعی انسان به فضاهای عمومی بوده است. از این لحاظ شناسایی معیارهای ایجادکننده و ارتقاء دهنده اجتماع پذیری در فضاهای عمومی ضرورتی است در این جهت که مانع از خاموشی و از رونق افتادن فضاهای عمومی شهری مختلف باشد. سؤالات مطرح در این خصوص عبارتند از: (۱) چه رابطه‌ای بین فضاهای باز شهری و سطح تعاملات اجتماعی شهروندان وجود دارد؟ (۲) چه شاخص‌هایی از طراحی شهری می‌توانند موجب ارتقای سطح تعاملات اجتماعی شوند؟ هدف از تحقیق پیش رو تبیین شاخص‌های طراحی شهری مؤثر در ایجاد و ارتقاء تعاملات اجتماعی در فضاهای عمومی شهری می‌باشد که به عنوان نمونه شهرستان گرگان مورد بررسی قرار گرفته است. جهت پاسخگویی به هدف بیان شده ابتدا مفهوم طراحی شهری، فضاهای عمومی، اجتماع پذیری، اجتماع پذیری در فضاهای عمومی مورد مطالعه قرار گرفته است. جامعه آماری در این تحقیق شامل کلیه کاربران فضا یعنی گردشگران داخلی و خارجی شهر گرگان هستند که به صورت تصادفی ۱۵۰ نفر به عنوان نمونه مورد پرسش قرار گرفتند. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات حاصل از پژوهش از روش‌های آماری توصیفی (جداول و نمودارها و...) و همچنین به منظور مطالعه عمیق و دستیابی به متغیرها و روابط موجود بین آنها، از روش آماره‌های استنباطی (تحلیل عاملی و آزمون‌های آماری "KMO" و آزمون بارتلت) در قالب نرم‌افزار spss و Excel در راستای سنجش معیارها و پاسخگویی به فرضیه و سؤالات تحقیق بوده است، بهره‌گرفته شده است. آنالیز انجام شده از طریق آماره‌های استنباطی نشان داده که بین متغیرهای طراحی شهری و تعاملات اجتماعی و بین مؤلفه‌های فردی و تعاملات اجتماعی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد به طوری که با توجه کردن به معیارهای اجتماع پذیری و بالا بردن کیفیت‌های شهری در حین برنامه‌ریزی و طراحی فضاها موجب می‌شود آنها در کنار یکدیگر و در بخش‌های مختلف به حیات خود ادامه دهند و سبب افزایش هر چه بیشتر تعاملات اجتماعی بین شهروندان شوند.

واژه‌های کلیدی: شاخص‌های طراحی شهری، تعاملات اجتماعی، محورهای طبیعی شهری، رودخانه زیارت، نوار ساحلی گرگان رود، تحلیل عاملی

مقدمه

فضای شهری بخشی از فضاهای باز عمومی شهرها هستند که به نوعی تبلور ماهیت زندگی جمعی می باشند یعنی جایی که شهروندان در آن حضور دارند. فضای شهری کارآمد، فضایی است که افراد با ویژگی های مختلف سنی و جنسی، بتوانند با حضور در این فضاها خواسته های خود را محقق سازند و این فضا آرامش و آسایش را برای استفاده کنندگانش فراهم آورد. در زندگی صنعتی و دیجیتالی امروز مشکلات ناشی از کاهش عرصه های اجتماعی و بروز فرد گرایی و در نتیجه افزایش فشار های روانی، نیاز به مکانهایی که بتواند این فشارها را کاهش داده و باعث بسط روابط اجتماعی شوند را افزایش داده است. در حقیقت وجود کاربری های فضاهای عمومی همچون فیلتری است که روابط اجتماعی از هم گسسته را در شهر های شلوغ امروزی تلطیف می کند. به عنوان مثال نمی توان نقش یک پارک شهری و یا یک سینما و تئاتر را در توسعه و ایجاد روابط سالم اجتماعی و کاهش فشار های روانی نادیده گرفت. (رضویان، ۱۳۸۱: ۷۲).

با توجه به گسترش سریع شهرنشینی و افزایش زندگی تکنولوژیک، امروزه زندگی توأم با استرس و افزایش میزان اضطرابات در حوزه زندگی روزمره، مشکلات روحی و روانی انسانها افزایش یافته است. در چنین فضایی توجه به مؤلفه های سلامت روانی که یکی از مهمترین اولویت های برنامه ریزان و سیاستگذاران است ضروری است. یکی از مؤلفه های سلامت روانی، نشاط اجتماعی است که خود عامل سرزندگی و شادابی، افزایش سرمایه های اجتماعی می باشد و از گرایش به ناهنجاریهای اجتماعی جلوگیری می کند. از جمله عوامل موثر بر نشاط اجتماعی، محیط فیزیکی و کالبد زیستی می باشد. سامان دهی صحیح و اصولی محیط و کالبد که در قالب طراحی شهری نمود می یابد، می تواند به صورت مختلف، نشاط اجتماعی را افزایش دهد. بر این اساس پژوهش حاضر به بررسی میزان تاثیرات طراحی شهری بر نشاط اجتماعی و تعاملات اجتماعی می پردازد.

پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به این سوالات است که چه رابطه ای بین فضاهای باز شهری و سطح تعاملات اجتماعی شهروندان وجود دارد؟ چه شاخص هایی از طراحی شهری می توانند موجب ارتقای سطح تعاملات اجتماعی شوند؟ براین اساس، فرضیه هایی که این پژوهش دنبال می کند عبارت است از:

۱) فضاهای باز شهری نقشی تعیین کننده در پدید آوردن فرصت هایی در جهت ارتقاء میزان تعاملات اجتماعی میان شهروندان دارند.

۲) مؤلفه های فردی تأثیر مستقیم بر تعاملات اجتماعی دارند، ضمن اینکه نقش مؤلفه های کالبدی و محیط فیزیکی به عنوان بستر شکل گیری روابط ساده و پیچیده ی اجتماعی را نمی توان نادیده گرفت.

با توجه به متغیرهای موضوع مورد مطالعه روش تحقیق به کار گرفته شده در این پژوهش، روش تحقیق همبستگی برای فرضیه اول (ماتریس همبستگی از نوع تحلیل عاملی با هدف تبیین تغییرات متغیرها در عاملهای محدودتر یا تعیین خصیصه های زیر بنایی یک مجموعه از داده ها انجام می شود) و روش تحقیق عاملی برای انجام فرضیه دوم و با تکنیک پرسشنامه های منظم و از پیش تدوین شده می باشد.

۱-چارچوب نظری

هدف طراحی شهری تنها زیباسازی سکونتگاههای انسانی نیست بلکه این فرایند امکان تعامل بهتر میان مردم و نیز مردم و محیط زندگیشان را فراهم می آورد و یک طراحی شهری خوب به کیفیت کلی زندگی در یک شهر کمک می کند. بدین ترتیب طراحی شهری تنها یک فرایند طراحی فیزیکی نیست بلکه ایجاد یک تعادل میان فاکتورهای سیاسی، فرهنگی و نیز فیزیکی که بر فضاهای شهری تاثیر می گذارند (waterman and ed wall, 2006). در خصوص کیفیت زندگی نظرات گوناگونی از سوی محققان مطرح شده است؛ برخی بر این عقیده هستند که رضایت از زندگی مهم ترین مؤلفه کیفیت زندگی شناخته می شود و چهار نوع رضایت از زندگی را بر می شمارند که عبارتند از: رضایت ناشی از داشتن، رضایت ناشی از ارتباط، رضایت ناشی از بودن و در آخر

رضایت ناشی از اقدام و عمل. بنابراین کیفیت زندگی ساکنان شهرها در رابطه ای تنگاتنگ با کیفیت طراحی فضاهای شهری قرار می گیرد. ابعاد مورد توجه در بررسی تمامی مصادیق و مقیاس های مورد عمل طراحی شهری مشتمل بر ابعاد:

- * مؤلفه عملکردی،
- * مؤلفه زیبایی شناسی(عینی - ذهنی)،
- * مؤلفه زیست محیطی است (گلکار، ۱۳۷۹).

جدول ۱: ابعاد و مؤلفه های ارزیابی طراحی شهری (منبع:نگارندگان)

ابعاد و مؤلفه های طراحی شهری			
عوامل اجتماعی		عوامل عینی	
مؤلفه زیست محیطی	مؤلفه معنایی_ادرا کی	مؤلفه عملکردی-فعالیتی	مؤلفه زیبایی شناسی(عینی-ذهنی)

برای طراحی شهری ابعاد و مؤلفه های گوناگون در نظر گرفته شده است.(جین جیکوبز(۱۹۶۱)، کوین لینچ(۱۹۸۳)، ویولیچ(۱۹۸۳)، یان بنتلی و دیگران(۱۹۸۵)، راجر ترانسیک(۱۹۸۶)، کلمن(۱۹۸۷)، آلن جیکوبز و داند اپلیارد(۱۹۸۷)، پرنس چارلز(۱۹۸۹)، مایکل ساوت ورث(۱۹۸۹)، فرانسیس تیبالدز(۱۹۹۲)، گرین(۱۹۹۲)، برایان گودی(۱۹۹۳)، کمیته مشورتی برنامه ریزی لندن (۱۹۹۳)، نیروی ویژه طراحی شهری نخست وزیر (۱۹۹۴)، هاتن و هانتز (۱۹۹۴)، نلسن(۱۹۹۴)، سمینار ملی طراحی شهری در استرالیا (۱۹۹۶)، پانتر و کرمونا (۲۰۰۳)، ریچارد راجرز (۱۹۹۹)، دپارتمان محیط بریتانیا (۲۰۰۰) بر این نکته اشاره دارند که فضاهای عمومی شهری باید مکانی برای تعاملات اجتماعی و زندگی جمعی باشند(رفیعیان، ۱۳۸۸: ۳۴-۱۹).

جدول ۲: پیشنهادی مؤلفه های سازنده کیفیت طراحی شهری.(منبع: کوروش گلکار، ۱۳۳، ۱۳۹۰ تا ۱۳۶)

مؤلفه زیست محیطی	مؤلفه تجربی- زیباشناختی	مؤلفه عملکردی	مؤلفه کیفیت نظریه
	توجه به عنصر خیابان، امکان اختلاط اجتماعی، غنای فعالیت ها، فضاهای انعطاف پذیر	اولویت نظم فعالیت ها بر نظم بصری، کاربری مختلط، نفوذ پذیری، امکان نظارت و مراقبت، تنوع و غنای فعالیت ها	۱- جین جیکوبز(۱۹۶۱)، "مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکا"
سرزندگی(بیولوژیک)	سرزندگی (اجتماعی)، معنی	سازگاری، دسترسی، کنترل و نظارت، کارایی، عدالت	۲- کوین لینچ(۱۹۸۳)، "تنوری شکل خوب شهر"
ترجمه به پیوندهای بومی- منطقه ای	قرائت پذیری محیط، آزادی انتخاب، فرم های شهری متباین، امکان زندگی اجتماعی، به گوش رسیدن آوای گذشته (قرائت فضاهای اطراف)	نفوذپذیری(فیزیکی)، تنوع (فعالیت ها)، انعطاف پذیری شخصی سازی	۳- ویولیچ(۱۹۸۳)، "قرائت شهری و طراحی مکان های کوچک شهری"
کارایی از نظر مصرف انرژی، به حداقل رساندن آلودگی ها، پشتیبانی از اکوسیستم ها	نفوذپذیری (بصری)، تنوع (فرم ها)، خوانایی، انعطاف پذیری، سازگاری بصری، غنا، امکان شخصی سازی	نفوذپذیری(فیزیکی)، تنوع (فعالیت ها)، انعطاف پذیری	۴- یان بنتلی و دیگران(۱۹۸۵)، "محیط های پاسخده" و یان بنتلی(۱۹۹۰)، "طراحی شهری اکولوژیک"
	محسوریت فضاها، پیوستگی لبه ها، کنترل محورهای دید و پرسپکتیوها، امتزاج فضای درون و بیرون	حفظ تسلسل حرکت (ارتباطات)	۵- راجر ترانسیک(۱۹۸۶)، "در جست و جوی فضای گمشده"

مؤلفه کیفیت نظریه	مؤلفه عملکردی	مؤلفه تجربی - زیباشناختی	مؤلفه زیست محیطی
۶- کلمن (۱۹۸۷)، "فرصت هایی برای نوآوری در آموزش طراحی شهری"	طراحی برای پیاده ها، تنوع استفاده و کاربری ها	حفاظت تاریخی و مرمت شهری، سرزندگی و تنوع استفاده ها، محیط های فرهنگی، ارزش های معمارانه	توجه به بستر طبیعی محیط
۷- آلن جیکوبز و داندل اپلبارد (۱۹۸۷)، "به سوی یک مانیفست طراحی شهری"	دسترسی به فرصت ها، خوداتکایی شهری، محیطی برای همه	سرزندگی، هویت و کنترل، اصالت و معنی، زندگی جمعی	
۸- پرنس چارلز (۱۹۸۹)، "چشم اندازی از بریتانیا"		مکان، سلسله مراتب، مقیاس، هارمونی، محصوریت، مواد و مصالح، تزئینات، هنر، نشانه ها، علایم و چراغ ها، جامعه محلی	
۹- مایکل ساوت ورت (۱۹۸۹)، "تئوری و عمل طراحی شهری معاصر"		ساختار، خوانایی، فرم، حس مکان، هویت، دید و منظر، مقیاس انسانی (پیاده)	
۱۰- فرانسیس تیبالدز (۱۹۸۸)، "برنامه ریزی و طراحی شهری، دستور کار جدید (۱۹۹۰)، طراحی شهری، عرصه عمومی در برابر عرصه خصوصی (۱۹۹۲)، ساخت شهرهای مناسب مردم"	کاربری مختلط، توجه به نیاز همه روه ها، انعطاف پذیری، رشد و تغییرات تدریجی، توجه به پیاده ها	توجه به مکان ها پیش از ساختمان ها، فراگرفتن از گذشته و احترام به بافت موجود، مقیاس انسانی، خوانایی	آسایش اقلیمی پیاده ها
۱۱- گرین (۱۹۹۲)، "شکل شهر"	"عملکرد" شامل: دسترسی و ارتباط، تنوع کاربری ها، امنیت	"نظم" شامل: انجام، وضوح، پیوستگی، "هویت" شامل: کانون، وحدت، شخصیت، "جذابیت" شامل: مقیاس، تناسب بصری، عملکردی، سرزندگی، هارمونی	آسایش اقلیمی
۱۲- برایان گودی (۱۹۹۳)، "دو آقا در ورونا: کیفیت های طراحی شهری"	نفوذپذیری، انعطاف پذیری، رشد و تحول سنجیده و کنترل شده	سرزندگی، هماهنگی با بستر موجود، تنوع، مقیاس انسانی، امکان شخصی سازی، خوانایی، غنا	
۱۳- کمیته مشورتی برنامه ریزی لندن (۱۹۹۳)، "کیفیت محیط شهری لندن"	پاکیزگی و امنیت، مدیریت شهری، کاربری و فعالیت های مختلط، تنوع، راحتی حرکت پیاده و تحرک عمومی	مقیاس انسانی و فشرده بودن بافت، ساختار، خوانایی، هویت، غنای بصری، فضاهای همگانی و فضاهای خاص	آسایش اقلیمی پیاده ها
۱۴- نیروی ویژه طراحی شهری نخست وزیر (۱۹۹۴)، "طراحی شهری در استرالیا"	توزیع گسترده منافع در میان جامعه، پاسخگویی به ویژگی ها و نیازهای محلی، انعطاف طرح ها برای پذیرش و انطباق با تغییرات مداوم	کیفیت اعلاء (کمال) در طراحی شهری و معماری، ارتباط طرح ها با جهان معاصر، تحکیم پیوند با گذشته	توجه و استفاده از بستر طبیعی محیط

مؤلفه کیفیت نظریه	مؤلفه عملکردی	مؤلفه تجربی- زیباشناختی	مؤلفه زیست محیطی
۱۵- هاتن و هانتز (۱۹۹۴)، "شهرهای پایدار"	انعطاف پذیری، نفوذپذیری، امنیت، اقتصاد و ابزارهای آن، مشورت و مشارکت استفاده کنندگان، دموکراسی	تنوع، تمرکز، مقیاس مناسب روابط خلاقانه	طراحی ارگانیک
۱۶- نلسن (۱۹۹۴)، "چشم اندازهایی برای رویای آمریکایی نوین"	نگهداری و تعمیر دائمی، کاربری مختلط، فضای باز، پیاده گرایی	استفاده از واژگان طراحانه، تنوع، منظر خیابان، مقیاس انسانی، هسته (تمرکز)	مسئولیت پذیری اکولوژیک
۱۷- سمینار ملی "طراحی شهری در استرالیا" (۱۹۹۶)	دسترسی، کارایی و عدالت عملکردی، یکپارچگی و همکاری	قابلیت رؤیت، توجه به بافت و کاراکتر محل	کارایی و عدالت محیطی، توسعه پایدار با توجه به محیط های طبیعی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
۱۸- پانتز و کرمونا (۲۰۰۳) "بعد طراحانه برنامه ریزی"	نفوذپذیری، کاربری زمین قطعات مجاور، جریان حرکت پیاده ها، الگوهای رفتاری جریان حرکت سواره ها	منظر عینی شهر، فرم مصنوع، منظر کف، ادراک همگانی، ارزیابی های کیفی، عملکرد ها و جاذبه های ادراک شده، تداعی معانی فرهنگی، خوانایی	منظر طبیعی، اقلیم خرد، بو، سروصدا
۱۹- نیروی ویژه مسایل شهری (به سرپرستی ریچارد راجرز) (۱۹۹۹) "به سوی یک رنسانس شهری"	بهینه سازی کاربری زمین و تراکم، عرصه همانی و رعایت سلسله مراتب آن، دسترسی و نفوذپذیری، اختلاط شکل های مختلف مالکیت و گونه های ساختمانی	مقیاس و شخصیت، توجه به سایت و قرارگاه، زمینه	مسئولیت پذیری زیست محیطی، ساختمان های پایدار
۲۰- دپارتمان محیط، حمل و نقل و مناطق (بریتانیا) (۲۰۰۰) توسط طراحی	کیفیت عرصه همگانی (امن و مناسب برای همه)، سهولت حرکت، انطباق پذیری، تنوع و امکان انتخاب، تراکم و اختلاط کاربری ها	تداوم و محصوریت، شخصیت و هویت، خوانایی، استخوانبندی فضایی شهری، دانه بندی شهری، (الگوی چیدمان خیابان ها، بلوک ها، قطعات و ساختمان ها)، منظر طبیعی زمین، مقیاس: ارتفاع، مقیاس: توده، نما: جزئیات، نما: مصالح	منظر طبیعی زمین: اکولوژی و عوارض طبیعی

فضاهای عمومی فضاهایی هستند که افراد و گروه های مختلف اجتماعی در آن سهیم اند. این فضاها محل تبادل افکار و اطلاعات و مکانی برای شکل گیری شبکه های اجتماعی هستند. چنین فضاهایی بیش از آنکه تنها یک فضا باشند یک تجربه اند که نتیجه ی چنین تعامل و تجاری در میان افراد و گروه های مختلف، دریافت حس هویت جمعی، احترام به خود (عزت نفس)، ارتقاء مهارت های جمعی و مشارکت اجتماعی خواهد بود (دانشپور و چرخچیان، ۱۳۸۶: ۱۹-۲۸). فعالیت های انسان معلول نیازهای اوست. فضاهای عمومی باید به گونه ای طراحی شوند که پاسخگوی نیازهای متنوع گروه های مختلف اجتماعی در همه ی رده های سنی باشند (بیزدان فر، حسینی، زرودی، ۱۳۹۲: ۷-۲۲).

در تعریف فضای شهری سه ویژگی برای این فضا مشخص شده است. آن سه ویژگی عبارتند از:

۱- باز بودن

۲- همگانی بودن

۳- دارای تعاملات اجتماعی بودن

در واقع فضایی را می توان به عنوان فضای شهری در نظر گرفت که حداقل یک طرف آن باز بوده و فرصت حضور همه افراد جامعه به طور یکسان وجود دارد و از همه مهمتر باید دارای تعاملات اجتماعی باشند (شکوهی دولت آبادی، ۱۳۸۶: ۵۵-۶۶).

تعامل اجتماعی

تعامل اجتماعی در واقع بین دو یا چند نفر در یک محیط است و به عنوان یک درجه ارتباط و همبستگی در یک جامعه توصیف می شود. همچنین هرگاه عملی از شخصی سرزند که با پاسخ از سوی فرد دیگر همراه باشد اصطلاحاً به این عمل متقابل دو سویه تعامل اجتماعی یا کنش متقابل اجتماعی گفته می شود. صحبت کردن شایعترین نوع از تعامل اجتماعی است. کار با هم، بازی شطرنج، غذا خوردن بر سر یک میز، تعارف یک فنجان آب نیز تعامل اجتماعی محسوب می شود. به طور کلی هر توالی پویا از فعالیت اجتماعی بین افراد یا گروه ها که کنش ها و واکنش های خود را بر اساس ارتباط متقابل با افراد مقابلشان تنظیم می کنند تعامل اجتماعی می باشد.

درباره ی خلق یک فضای عمومی و تعاملات اجتماعی که بتواند پذیرای افراد و گروه های مختلف باشد، دیدگاه های مختلفی وجود دارد، از جمله می توان به دیدگاه های کوین لینچ، آموس راپاپورت، رومدی پاسینی، جان لنگ، حنا آرنه، جین جیکوبز، یان گل، اولدنبرگ، ریچارد راجرز، جهانشاه پاکزاد، فرانسیس تیبالدز، ال زلینکا و دین برنان، لوییس مامفورد، آندره دو آنی و الیزابت پلاترزیبرگ و پیتروکتز، اپلیارد، شولتز، وایت، مؤسسه PPS، اس.کار.اچ.فرانسیس.ال.جی.ریولین و ام.استون، اسکار نیومن (۱۹۹۶) اشاره کرد.

جدول ۳: جدول جمع بندی شاخص های مورد نظر پژوهشگران در جهت ارتقای تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری. (منبع:

نگارندگان)

شخص های مؤثر و مورد نظر	تعریف از تعاملات اجتماعی	نظریه پرداز	رتبه
گره، لبه، نشانه، مسیر و حوزه، عناصر پنجگانه سازنده سیمای شهر (خوانایی)، سرزندگی، معنی، تناسب، نظارت و اختیار، دسترسی،	ارتباط میان عناصر مختلف شهری و بازشناساندن آنها به آسانی، نظارت بر فضا داشتن	کوین لینچ (۱۹۷۴)	۱
امنیت، دسترسی به خدمات، مقیاس انسانی، پیچیدگی و رمز آلودگی، راحتی و آسایش محیطی، موقعیت غیر انفعالی انسان در مقابل محیط - جهت یابی در محیط های شهری	حرکت در محیط مهمترین عامل شناخت محیط و طرح ذهنی	آموس راپاپورت (۱۹۸۱)	۲
دسترسی، مردم پسند، اجتماع مردمی، ارتباط اجتماعی، پاسخگویی، سرزندگی، جهت یابی مردم در فضای شهری و توجه به نیازهای ویژه کاربران	کلیه علائم و عناصر ارتباطی گرافیکی، نشانه های مرتبط، عناصر فضایی ساختمانی، برنامه ریزی فضایی منطقی، علائم ارتباطی شنیداری، عناصر قابل لمس	رومدی پاسینی (۱۹۸۴)	۳
راحتی و آسایش محیطی، دسترسی، حس مالکیت، طرح واره ذهنی، حس تعلق و تعامل اجتماعی، دریافت عدالت در فضا، غنای زندگی شهری، ادعای قلمرو، طرحواره ذهنی، فعالیت ها و رفتار انسان در عرصه عمومی، غنای زندگی شهری	تعامل اجتماعی و برقراری ارتباط، میتواند یک موضوع فیزیکی، نگاه، مکالمه و ارتباط بین افراد باشد که خود مستلزم تعریف رویدادها و فعالیت های متناسب و در نتیجه نقش پذیری مردم در فضا و عضویت آنها در گروهها و شبکه های اجتماعی است.	جان لنگ (۲۰۰۱)	۴
تعیین قلمرو، اجتماع مردمی، ارتباط اجتماعی، هماهنگی مردم و اشیاء، گفتگو و دیدار، برونگری و زندگی سیاسی، تعاملات متقابل و رو در رو	هماهنگی مردم و اشیاء که روابط اجتماعی به واسطه اشیاء شکل می گیرد. از این رو تعاملات متقابل و رو در رو، شالوده ی اصلی همه ی شکل های کنش متقابل اجتماعی است.	هانا آرنه (۱۹۵۸)	۵

شخص های مؤثر و مورد نظر	تعریف از تعاملات اجتماعی	نظریه پرداز	
امنیت، اختلاط و تنوع کاربری ها، تقویت تعاملات اجتماعی، انعطاف پذیری، سرزندگی، تراکم، برخورد چهره به چهره، اجتماع مردمی، تجربه اندوزی، دسترسی	فضای اجتماع پذیر را می توان فضایی سرزنده دانست که مردم داوطلبانه و با رغبت در آن حضوری همیشگی می یابند.	جین جیکوبز (۱۹۹۳)	۶
سرزندگی، دسترسی، راحتی و آسایش محیطی، دعوت کنندگی، معنادار بودن، پراکندگی، ارتباط اجتماعی، لذت بخشی، گوناگونی و تنوع، تأثیر متقابل، امنیت	فضاهای شهری مطلوب فرصتهای شنیدن، دیدن و صحبت کردن را نیز برای مردم فراهم می آورند. همچنین فضاهای شهری خوب تنوعی از فعالیت ها و تجربیات را برای گروههای مختلف استفاده کنندگان فراهم می کند.	یان گل (۲۰۰۹)	۷
هویت بخشی، ایمنی، امنیت، گوناگونی و تضاد و اختلاط کاربری، تراکم، مقیاس انسانی، مبادله احساس، ارتباط اجتماعی، راحتی و آسایش محیطی	تبیین اصطلاح مکان سوم بر فضاهای عمومی شهری و نقشی که با نزدیک شدن مکانهای اول و دوم (قلمروهای خانه و کار) به یکدیگر دارند و ایجاد مفری برای افزایش کنشهای متقابل اجتماعی، ارتقای کیفیت زندگی ساکنان است.	اولدنبرگ (۲۰۰۳)	۸
عدالت، زیبایی، خلاقیت، بوم شناسی، فشردهگی و چندمرکزی، تنوع، ارتباطات آسان، مبادله اطلاعات هم بصورت چهره به چهره و هم الکترونیکی، مشوق اجتماعی و عامل حرکت	عرصه عمومی را بعنوان عامل مشوق اجتماعی و تحرک در شهرها معرفی می نماید.	ریچارد راجرز (۲۰۰۳)	۹
ایمنی، سرزندگی، فضا، انعطاف پذیری، نفوذپذیری، تبیین اصول طراحی هر یک با رویکرد بومی	حضور افراد هنور مهمترین امکان برای مشاهده مکان ها، فعالیت ها و احساس شور و تحرک زندگی و کشف ارزش ها و جاذبه های نهفته در محیط است.	جهانشاه پاکزاد (۱۳۸۶)	۱۰
ادغام کاربری ها، تنوع کاربری ها، راحتی و آسایش محیطی، مردم پسند، قابلیت دسترسی برای همگان، کنترل و ترکیب روش ها، محیط های ماندگار، ایجاد وضوح، آزادی افراد، مقیاس انسانی	به کارگیری از کیفیت های ویژه و بی نظیر مکان ها و تمایزهای آنها در جهت افزایش کیفیت قلمروهای عمومی شهرها	فرانسیس تیبالدز (۱۳۸۷)	۱۱
امنیت، نظارت، راحتی و آسایش محیطی، نظارت، وجود تسهیلات مناسب در فضا	منظرسازی ایمن را به عنوان طراحی فضاهای عمومی درجهت ارتقاء تعاملات اجتماعی	ال زلینکا و دین برنان (۲۰۰۴)	۱۲
امنیت و گسترش ادراکات ایمنی، حس مکان، مقیاس انسانی، تنوع و اختلاط کاربری ها	شهر بعنوان مکان تبلور فرهنگ و دفاع از انسان در مقابل اتومبیل	لوویس مامفورد (۱۹۳۸)	۱۳
مقیاس انسانی، هماهنگی، گسترش پراکنده، کارایی، پایداری، کاربری مختلط، بازگشت به ساختار محلات سنتی، طراحی شهری با کیفیت	جنبش نوشهرسازی در جهت جلوگیری از زوال مراکز شهری، در واقع می توان نوشهر سازی را به عنوان واکنشی در عرصه شهرسازی و حاکمیت بلامانع خودروی شخصی در شهرها دانست.	آندره دوآنی، الیزابت پلاترزیبرگ و پیتر کتز (۱۹۹۲)	۱۴
احساس آسایش، خشنودی، لذت بخشی، اجتماع مردمی، مبادله ارتباطات، گفتگو و دیدار، برخورد چهره به چهره و تماس های پی در پی، مبادله احساس، گوناگونی و وجود تسهیلات مناسب در فضا، دسترسی، هویت و کنترل، اصالت و معنی	فضاهایی که موجب تشویق و ترغیب تعاملات اجتماعی می شوند، مکانی است برای مکاشفه یا به عبارتی حیطه امکانات گوناگون و چهره به چهره شدن	اپلیارد (۲۰۰۵)	۱۵

شاخص های مؤثر و مورد نظر	تعریف از تعاملات اجتماعی	نظریه پرداز	
دعوت کنندگی، تجربه اندوزی، مبادله احساس و اندیشه، راحتی و آسایش، دسترسی، قابلیت های اجرای فعالیت های متنوع، کاربری های متنوع و مختلط، مقیاس انسانی، امنیت، انسان مداری، تعاملات اجتماعی، دارای تأسیسات و تجهیزات شهری متناسب، مکانی برای مکاشفه، هویت، معنا، دیدار و گزینش	مکان هایی که شهروندان و بازدیدکنندگان می توانند با محدودیتی کمتر نسبت به دیگر فضاها، وارد آن شوند. مردم با یکدیگر ارتباط برقرار می کنند، حرکت می کنند، می نشینند یا به تماشای دیگران می پردازند. این فضاها محل تبادل افکار و اطلاعات و مکانی برای شکل گیری شبکه های اجتماعی هستند.	شولتز (۲۰۱۲)	۱۶
امنیت، لذت بخشی، مجاورت مکانی، ارتباط اجتماعی، حضور مدنی، احساس تعلق، دسترسی، امکان بیان خود، حضور طولانی، مشاهده افراد	فضاهای عمومی امکان ملاقات افراد را فراهم می آورند. برای این ملاقات واسطه های مورد نیاز می باشد. این واسطه ها ممکن است افرادی باشند که دیگران را گرد هم آورده یا فعالیتی مشترک و موضوعی باشد که شرایط اجتماعی را فراهم می آورد.	ویلیام وایت (۲۰۰۸)	۱۷
انتخاب مکان برای ملاقات با دوستان، حضور افراد به صورت گروهی، استفاده منظم از فضا، میزان تعاملات کلامی افراد با یکدیگر، روحیه مردم در فضا، شناختن یکدیگر، معرفی و توصیه مکان به سایرین، میزان تماس چشمی، وجود گروه های مختلف سنی و قومی، تمایل افراد در حفاظت داوطلبانه از مکان	میزان حضور گروه های مختلف اجتماعی، وجود شبکه های اجتماعی و زندگی فعال در ساعات مختلف شبانه روز	مؤسسه pps (۲۰۱۰)	۱۸
آسایش و راحتی، استراحت، درگیری غیرفعال با محیط، درگیری فعال با محیط، اکتشاف، امنیت، دعوت کنندگی	عرصه ی عمومی می توانند مردم را به یکدیگر مرتبط کنند تا مردم بتوانند با یکدیگر تشریک مساعی نمایند. مثلاً در جایی که مردم به گونه یی می نشینند که صحنه در حال حرکت دیگران را نظاره کنند و با چشمان خود جریان حرکت غریبه ها را دنبال نمایند.	استون (۱۹۹۲)	۱۹
کاهش جرم و امنیت، خوانایی، حس قلمرو، نظارت طبیعی، پهنه های امن، آسایش و راحتی	توان گرد هم آوردن افراد با درآمدها و رده های گوناگون	اسکار نیومن (۱۹۹۶)	۲۰

مدل مفهومی تحقیق

در یک جمع بندی کلی موارد و عوامل مورد انتظار از فضاهای شهری در جدول ذیل گنجانده شده است. این شاخص ها در سه مؤلفه منظر فضای عمومی شهری یعنی زیباشناختی (عینی و ذهنی)، عملکردی-فعالیتی و زیست محیطی گنجانده شده اند. باید توجه داشت که توجه صرف به هر یک از موارد اشاره شده به تنهایی متضمن آفرینش یک فضای شهری خوب نیست، بلکه منظر شهری مطلوب زمانی اتفاق می افتد که رابطه مستقیم و معنادار بین مؤلفه ها برقرار باشد. در واقع سیاست ها و برنامه ها موجب شکل گیری عوامل کالبدی و فعالیتی می شوند و این عوامل منجر به ایجاد معنی می شوند.

جدول ۴: مدل مفهومی و چارچوب نظری تحقیق. (منبع: نگارندگان)

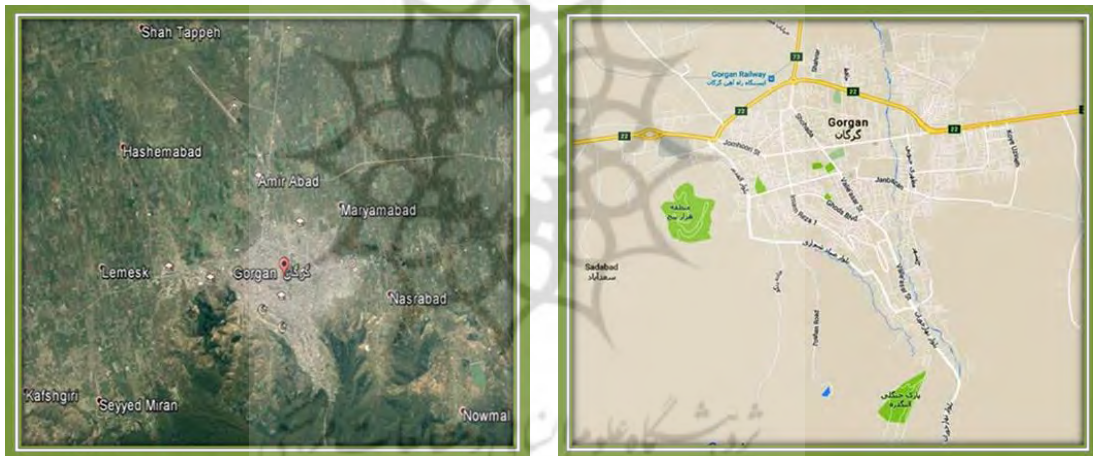
مؤلفه ها	معیارها		شاخص ها		
	مؤلفه تجربی - زیبایی‌شناختی	عینی	کالبدی	هنرهای شهری و تجسمی (گرافیک، دیوارنگاری، تبلیغات شهری، بلبوردها) _ نمای ساختمانها (مصالح، رنگ، فرم پنجره‌ها) _ محصوریت و تناسبات بنا و فضاها _ کیفیت رنگ _ تقارن بدنه ها _ تعادل در کالبد _ خط آسمان و خط نما _ پیچیدگی و کشف فضا _ وحدت و یکپارچگی فضایی	
عناصر مصنوع				میلان و تجهیزات شهری (ایستگاه اتوبوس، نیمکت، سطل زباله و ...) _ کفسازی (مصالح، رنگ، فرم و...) _ بافت و تزئینات جداره ها _ تندیس ها و المانهای تعاملی _ نورپردازی	
عناصر طبیعی		پوشش گیاهی - درختکاری - آب و آب نما			
مؤلفه ذهنی	ذهنی	تعلق	آرامش - انبساط خاطر - حفظ و نگهداری - خلاقیت - با معنا بودن - سبک - جذابیت - دسترسی - سرزندگی - معنی - انعطاف پذیری - هویت و کنترل		
			هویتی _ مکانی	رویدادهای جمعی و فردی _ آداب و رسوم و آیین ها - نمادها و نشانه ها _ عناصر شاخص بصری و کالبدی	
			تعلق	احساس دلبستگی به مکان - خاطره ذهنی قوی - تعلق خاطر - احساس امنیت - تجارب حسی مثبت _ هویت مندی مکان	
			خوانایی	آشنایی با مکان و موقعیت سنجی _ تصویر ذهنی از مکان _ حس جهت یابی	
مؤلفه عملکردی _ فعالیتی	عملکردی	اجتماعی _ فرهنگی	حضورپذیری اقشار مختلف اجتماعی _ نظارت اجتماعی و طبیعی بر فضا _ تعاملات اجتماعی در مکان _ راحتی و آسایش ذهنی در مکان _ حمایت از پیاده مداری _ وجود نهادهای فرهنگی _ رویدادهای فرهنگی و هنری		
			فعالیتی	گوناگونی و اختلاط کاربریها _ عملکردهای جاذب و مشوق پیاده مداری _ انطباق فضا با الگوهای رفتاری _ تنوع فعالیتها _ وجود کاربر یهای خدماتی (پارکینگ، انباری و ..)	
			عملکردی	در گیر شدن فعال با محیط عمومی	نصب فواره ها _ ایجاد دیدهای مناسب _ المانهای هنر عمومی
				در گیر شدن غیر فعال با محیط	نگاه کردن، شنیدن و ... - برگزاری نمایشهای مختلف
				امکان کشف محیط	شرکت در برنامه های نمایشی _ شرکت در جمع
مؤلفه زیست محیطی	اجتماعی	سرزندگی - پیوندهای بومی، منطقه ای - کارایی از نظر مصرف انرژی - پشتیبانی از اکوسیستم ها - آسایش اقلیمی - مسئولیت پذیری - کارایی و عدالت طبیعی - توسعه پایدار - منظر طبیعی			

خوانش فضاهای عمومی شهری، شهر گرگان از دیدگاه شهروندان

مؤلفه ها، شاخص ها و معیارهای ارزیابی منظر و فضاهای عمومی شهری

معرفی محدوده مورد مطالعه

قلمرو مکانی این تحقیق، شهرستان گرگان مرکز استان گلستان شهری زیبا و آراسته در متن طبیعت با دیدنی های فراوان است. شهر گرگان در شمال شرق ایران واقع شده که دارای ویژگی های اجتماعی و فرهنگی خاصی است و الگوهای رفتاری متمایزی را در روابط اجتماعی خود دارد که قسمت عمده ای از آنها ریشه در سنت ها و باورهای آنها دارد و به تبع چنین هنجارهای اجتماعی، فضاهای شهری آنها نیز از ویژگی های متمایزی برخوردار خواهد بود. از نظر ویژگیهای طبیعی، این شهرستان دارای سه ناحیه ای جلگه ای، کوهپایه ای و کوهستانی میباشد. از نظر اقلیم با توجه به موقعیت جغرافیای و ارتفاع زمین، آب و هوای این شهرستان متنوع است. نقاط جنوبی این شهرستان اقلیم کوهستانی و نواحی شمالی اقلیم نیمه مرطوب دارند. در منطقه ای کوهستانی و جلگه ای قرار دارد. این شهرستان از حداقل ۳۶ درجه و ۳۰ دقیقه تا ۳۶ درجه و ۵۹ دقیقه عرض شمالی و از ۵۴ درجه و ۴۵ دقیقه طول شرقی گسترش یافته است. (گزارش عملکرد شورای اسلامی شهر گرگان، ۱۳۸۹). از آنجایی که شهر گرگان قابلیت و دارای حوزه ی نفوذ گسترده در استان گلستان و نیز ارائه دهنده خدمات گردشگری بوده و هر ساله میزبان تعداد زیادی گردشگر از اقصی نقاط می باشد. که این ارتباط از طریق مبادی ورودی صورت می گیرد. که کمتر به آن توجه شده از این رو باید در جهت افزایش این قابلیت کوشید. این شهر به دلیل دارا بودن و نزدیک بودن به رودخانه زیارت از مناطق جذاب گردشگری و گذراندن اوقات فراغت بالاخص برای ساکنین این شهر می باشد. شکل گیری جریانات انبوه سفر در این مقصد به اوایل دهه ۱۳۶۰ بر می گردد و تاکنون بر رونق آن دائماً افزوده شده است.

شکل شماره ۱ و ۲: نقشه محله های گرگان (طرح توسعه و عمران (جامع) شهر گرگان، ۱۳۹۲)

روش تحقیق

این پژوهش به دنبال تعیین عوامل و رتبه بندی میزان تأثیری که یکی از شاخص های طراحی شهری مؤثر در ارتقای تعاملات اجتماعی شهروندان دارد و همچنین سطح کیفیت ارتباطی که این متغیرها نسبت به هم دارند می باشد. با توجه به اینکه این دو مبحث با هم مرتبط هستند اما به طور مستقیم بر هم تأثیر نمی گذارند، در پژوهش حاضر، بنا بر ماهیت موضوع، از دو روش تحقیقات توصیفی (غیر آزمایشی) و تحلیلی به صورت توأمان استفاده شده است. تحقیق همبستگی که خود زیر مجموعه تحقیقات توصیفی (غیر آزمایشی) است با این هدف انجام می شود که رابطه میان متغیرها را نشان دهد.

جامعه آماری در این تحقیق شامل کلیه ی کاربران فضا یعنی گردشگران داخلی و خارجی شهر گرگان در دو ماه مهر و آبان سال ۱۳۹۵ بوده است. در این پژوهش از پرسشنامه به عنوان ابزار جمع آوری اطلاعات استفاده شده است. برای انتخاب نمونه آماری روش نمونه گیری غیر احتمالی (تصادفی سیستماتیک) از نوع نمونه گیری در دسترس مورد استفاده قرار گرفته و ۱۵۰ نمونه در فضاهای شهری از افراد رهگذر انتخاب شده و پرسشنامه توسط آنها تکمیل شده است. ابزار اصلی این تحقیق جهت جمع آوری داده

ها، پرسش نامه بوده است که شامل چندین قسمت می باشد که شامل مشخصات فردی، سنجش میزان رضایت از محیط، امنیت اجتماعی، دسترسی به خدمات و... می باشد. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات حاصل از پژوهش از روش های آماری توصیفی و همچنین به منظور مطالعه عمیق و دستیابی به متغیرها و روابط موجود بین آنها، از روش تحلیل عاملی و آزمون های آماری مرتبط بهره گرفته شده است. برای تحلیل داده ها از نرم افزارهای excel و spss استفاده شده است.

یافته های پژوهش

در این پژوهش مشخص گردید که ۷۲/۷٪ پاسخ دهندگان به پرسش نامه مرد و ۲۷/۳٪ درصد آنها زن هستند. با بررسی وضعیت تأهل پاسخ دهندگان مشخص شد که ۴۴/۷٪ درصد آنها مجرد و ۵۵/۳٪ درصد آنها متأهل بوده است. از آنجایی که افراد با سن های مختلف به منطقه مورد مطالعه سفر می کنند و هر یک از سنین خواسته ها و نظرات متفاوتی نسبت به وضعیت مطلوب گردشگری و افزایش سطح تعاملات اجتماعی می توانند داشته باشند؛ سن گردشگران مورد بررسی قرار گرفت که ۱۰/۷٪ زیر ۲۰ سال، ۲۰/۷٪ بین ۲۰-۲۵ سال، ۲۱/۳٪ بین ۲۶-۳۰ سال، ۴۷/۳٪ بالای ۳۰ سال سن داشتند. با بررسی میزان تحصیلات پاسخ دهندگان مشخص گردید ۳۴٪ آنها دیپلم، ۱۹/۳٪ فوق دیپلم، ۳۴/۷٪ لیسانس، ۹/۳٪ فوق لیسانس، ۲/۷٪ دارای مدرک دکتری هستند. هم چنین از لحاظ محل سکونت ۵۶/۳٪ ساکن گرگان، ۱۷/۳٪ ساکن گنبد، ۱۴/۳٪ ساکن ساری، ۴/۶٪ ساکن کردکوی و در آخر ۶/۶٪ ساکن بجنورد بوده است.

در تحلیل صورت گرفته عدد به دست آمده در Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy، ۰/۷۹ و T، ۰/۰۲ بدست آمده می باشد که بیانگر مناسب بودن تحلیل عاملی برای تحلیل داده های پرسشنامه می باشد. مطابق تحلیل صورت گرفته و نتایج جدول واریانس های بیان شده و نمودار scree plot داده های موجود در پرسشنامه به هفت عامل اصلی خلاصه می شود.

جدول ۵: جمع کل درصد واریانس های بیان شده تحلیل عاملی. (منبع: نگارندگان)

	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3.650	9.605	9.605	3.650	9.605	9.605	2.472	6.505	6.505
2	2.965	7.802	17.407	2.965	7.802	17.407	2.311	6.083	12.588
3	2.549	6.708	24.115	2.549	6.708	24.115	2.289	6.023	18.611
4	2.486	6.541	30.656	2.486	6.541	30.656	2.261	5.950	24.561
5	2.401	6.319	36.975	2.401	6.319	36.975	2.247	5.912	30.473
6	2.112	5.559	42.534	2.112	5.559	42.534	2.220	5.841	36.314
7	1.976	5.201	47.735	1.976	5.201	47.735	1.992	5.241	41.555
8	1.787	4.704	52.439	1.787	4.704	52.439	1.978	5.206	46.761
9	1.565	4.120	56.559	1.565	4.120	56.559	1.960	5.157	51.918
10	1.529	4.025	60.583	1.529	4.025	60.583	1.881	4.949	56.867
11	1.335	3.514	64.097	1.335	3.514	64.097	1.664	4.380	61.247
12	1.308	3.441	67.539	1.308	3.441	67.539	1.619	4.260	65.506
13	1.271	3.345	70.884	1.271	3.345	70.884	1.548	4.073	69.580
14	1.051	2.766	73.650	1.051	2.766	73.650	1.547	4.070	73.650
15	.998	2.625	76.275						
16	.924	2.432	78.707						
17	.878	2.311	81.017						
18	.809	2.129	83.146						
19	.775	2.038	85.185						
20	.700	1.843	87.028						
21	.688	1.811	88.839						
22	.651	1.713	90.552						
23	.554	1.458	92.010						
24	.549	1.445	93.455						
25	.490	1.291	94.746						
26	.464	1.220	95.966						

	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
27	.433	1.139	97.104						
28	.385	1.012	98.117						
29	.330	.869	98.986						
30	.150	.394	99.380						
31	.101	.265	99.644						
32	.071	.186	99.830						
33	.064	.170	100.000						
34	4.120E-16	1.084E-15	100.000						
35	1.231E-16	3.239E-16	100.000						
36	-1.278E-17	-3.362E-17	100.000						
37	-7.811E-17	-2.056E-16	100.000						
38	-2.008E-16	-5.284E-16	100.000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Component Transformation Matrix

جدول ۶: ماتریس الگو. (منبع: نگارندگان)

	Pattern Matrix						
	Factor						
	1	2	3	4	5	6	7
وجود فضای سبز مناسب و گیاهان طبیعی در راستای مسیرهای تردد سبب ماندگاری بیشتر شما در محیط می شود.	0.61						
بزرگی یا کوچکی فضایی که شما در آن قرار می گیرید در ایجاد حس حضور شما در آن فضای شهری موثر است.	0.6						
افزایش حضور درختان در منطقه و کاهش عبور و مرور وسایل نقلیه باعث تجمع بیشتر شما در محیط می گردد.	0.39						
استفاده مناسب و متفاوت از کاربری ها با توجه به نیاز شما باعث دلپذیر شدن هر چه بیشتر محیط می شود.	0.61						
ارتفاع ساختمانها و داشتن تعادل بین آنها در ماندگاری شما در محیط های شهری موثر می باشد.	0.61						
دسترسی بهتر به فعالیتهای موجود در محیط های شهری باعث جهت یابی بهتر شما در آنجا می شود.	0.6						
استفاده از الگوهای محلی هماهنگ با نیاز انسانها سبب به ذهن سپردن بهتر آن مکان می شود.		0.39					
استفاده از مکانهایی که هماهنگ با خواسته های مردم و قابل تغییر در شرایط مختلف باشد باعث ۲۴ ساعته بودن دسترسی به آن مکان می شود.		0.47					
استفاده از مکانها برای منظورهایی مختلف می تواند حق انتخاب بیشتری را به شما بدهند.		0.56					
حضور پی در پی و مداوم افراد در محورهای طبیعی شهری سبب مبادله احساس بین آنها می شود.			0.41				
وجود هماهنگی بین ساختمانها و محیط های شهری سبب آسایش شما در آنجا می شود.			0.64				
وجود فعالیتهای متفاوت و شبانه روزی باعث ایجاد احساس راحتی و آسایش شما می شود.			0.64				

Pattern Matrix							
	Factor						
	1	2	3	4	5	6	7
به کار بردن و قرار دادن نیمکتها، لبه جهت نشستن و کیوسک موجب افزایش حضور شما می شود.				0.47			
وجود ساختمانهایی با ظاهر متفاوت سبب جذب بیشتر شما به آن محیط گردشگری می شود.				0.47			
از بین بردن کنج ها و فضاهای بلااستفاده در نحوه ارتباط شما با یکدیگر موثر می باشد.					0.51		
وجود پوشش های گیاهی هماهنگ با ساختمانهای موجود در محیط سبب دلپذیر شدن فضاهای شهری می شود.					0.37		
برگزار کردن فعالیتهایی مطابق میل افراد می تواند سبب مرتبط ساختن فرد با محیط زندگی اطرافش شود.					0.37		
دستیابی همه افراد به قسمتهای مختلف فضای شهری سبب دیدار بیشتر افراد با هم می شود.						0.51	
هماهنگی ظاهر ساختمانها با هم و ایجاد ارتباط بین آنها و محیط شهری سبب لذت بخشی بیشتر شما در آن محیط می شود.						0.32	
حضور افراد مختلف در محیط سبب ایجاد ارتباط بین شما و بقیه افراد می شود.							0.42
وجود مکانهایی با کاربری های متفاوت می تواند باعث حضور طولانی شما در آن مکان شود							0.37
استفاده از نشانه ها و نمادهای محلی باعث آشنایی بیشتر افراد با محیط می شود.							0.37
Extraction method: principal Axis Factoring. Rotation Method: Promax With Kaiser Normalization.							

با توجه به بارهای عاملی هر یک از کمیت ها را در ۷ عامل اصلی که در جدول ماتریس الگو بدست آمده است، و با توجه به داده هایی که در هر عامل دارای مقادیر تعریف شده هستند، این ۷ عامل بر اساس نقاط مشترکی که بین داده های موجود در هر عامل وجود دارد، نامگذاری شدند و نتیجه حاصل از آن در جدول ذیل نمایش داده شده است.

(جدول ۷): شاخص های طراحی شهری به دست آمده از روش تحلیل عاملی پس از دوران ماتریسی. (منبع: نگارندگان)

زیست شناختی و جامعه شناختی در شهر، تناسب فضا، محیط طبیعی، استفاده از کاربری های متنوع، کیفیت های زیبا شناختی محیط	عوامل زیبایی شناختی - عینی	۱
دسترسی به عملکردهای فیزیکی بصری فضا، معانی گوناگون، تداوم و محصوریت، هماهنگی با تغییرات فضایی	عوامل کالبدی - بومی	۲
رابطه ی افراد مختلف با یکدیگر، عدم آلودگی صوتی و بصری، ایجاد کاربریها و فعالیت های شبانه روزی	عوامل روانی - اجتماعی	۳
وجود عناصر زیبایی شناسی در محیط، استفاده از کاربری های متنوع	عوامل آسایش فردی	۴
دسترسی (کالبدی مناسب، بصری، اجتماعی)، تناسب فضا، قابلیت برگزاری فعالیت های اجتماعی غیر رسمی	عوامل محیطی - اجتماعی	۵
کارایی و عدالت، دسترسی (کالبدی مناسب، بصری، اجتماعی)	عوامل ادراکی - هویتی	۶
دسترسی (کالبدی مناسب، بصری، اجتماعی)، ایجاد فضاهای چند عملکردی، وجود نشانه	عوامل ادراکی - فعالیتی	۷

بحث و نتیجه گیری

براساس نتایج بدست آمده و آنالیز صورت گرفته از طریق تحلیل عاملی، وجود رابطه معناداری بین مؤلفه های زیست شناختی و جامعه شناختی در شهر، تناسب بصری فضا، محیط طبیعی، استفاده از کاربری های متنوع، کیفیت های زیباشناختی محیط، دسترسی به عملکردهای فیزیکی بصری فضا، معانی گوناگون، تداوم و محصوریت، هماهنگی با تغییرات فضایی نشان داده است. این مؤلفه ها با توجه به تحلیل عاملی صورت گرفته، جزء عوامل اول و دوم فضای شهری قرار دارند که در افزایش سطح تعاملات اجتماعی شهری تأثیر بسزایی دارند، که بیانگر اهمیت این مؤلفه ها و ارتباط آنها در حضور مردم و افزایش تعاملات اجتماعی بین آنهاست. بنابراین از نظر آماری می توان گفت که بین متغیرهای فوق رابطه مثبت و معناداری وجود دارد و اینگونه فرضیه اول اثبات می شود. و همچنین آنالیز انجام شده بیانگر این است که رابطه مثبت و معناداری بین مؤلفه های وجود عناصر زیبایی شناسی در محیط، استفاده از کاربری های متنوع، دسترسی (کالبدی مناسب، بصری، اجتماعی)، تناسب فضا، قابلیت برگذاری فعالیت های اجتماعی غیر رسمی، کارایی و عدالت وجود دارد. این مؤلفه ها با توجه به اینکه با استفاده از تحلیل عاملی صورت گرفته جزء عوامل چهارم، پنجم و ششم فضای شهری هستند که در حضور مردم و تعاملات اجتماعی بین آنها در فضاهای شهری مؤثر هستند. با توجه به ضرایب و همچنین نتایج بدست آمده از تحلیل عاملی بین مؤلفه های فردی و تعاملات اجتماعی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد، ضمن اینکه در اینجا نقش مؤلفه های کالبدی و محیط فیزیکی به عنوان بستر شکل گیری روابط ساده و پیچیده ی اجتماعی را نمی توان نادیده گرفت. بنابراین فرضیه دوم هم اثبات می گردد. در نهایت، ادغام انواع فضاها و عناصر در طراحی میتواند تشدید کننده نتیجه حمایت از تعامل اجتماعی باشد.

لذا پرداختن به این موضوع و بررسی نقاط ضعف و قدرت این مؤلفه ها در شهر گرگان و تقویت کردن آنها در سطح شهر ضروری می باشد. چرا که جلب و جذب گردشگران و توسعه و افزایش سطح تعاملات بین مردم با توجه به قابلیت های شهر گرگان امکان پذیر است که با وجود توان و استعداد های بالقوه ی این شهرستان برای جذب مردم، راه درازی جهت استفاده مطلوب از این توان ها وجود دارد. بنابراین براساس این یافته ها مدیریت شهری باید فضاهای عمومی شهری را که نقش مهمی در افزایش سطح تعاملات اجتماعی دارند گسترش دهند تا از این رهگذر باعث افزایش تعلق خاطر به محیط و هویت موجود در محیط بوده تا در نهایت باعث افزایش کیفیت زندگی محیط شهری شوند. افزایش هویت و تعاملات مبتنی بر آن بسیاری از متغیرهای اجتماعی مانند سرمایه ی اجتماعی، کنترل های هنجاری درون شهری، امنیت و کاهش بزهکاریها را به همراه دارد که این روزها شهر گرگان به شدت به آنها نیاز دارد.

خلاصه نتایج تحقیق به طور کلی در جدول زیر ارایه شده است. با توجه به جدول، مؤلفه های فردی تأثیر مستقیمی بر تعاملات اجتماعی و روابط پایدار اجتماعی دارند و هر فرد متناسب با شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی که در آن رشد کرده نوع و سطح خاصی از روابط را با دیگران و محیط انتخاب می کند. البته همان طور که در این پژوهش اثبات شد نقش مؤلفه های کالبدی و محیط فیزیکی به عنوان بستر شکل گیری روابط ساده و پیچیده اجتماعی را نمی توان نادیده گرفت، بنابراین در اینجا نقش و قابلیت های طراحی محیط کالبدی و کیفیت عملکردی فضا در ارتقای تعاملات اجتماعی تأیید می شود. بررسی و تحلیل مؤلفه های کیفی سازنده خیابان، مشخص می کند معیارهای عینی چون کیفیت عملکردی و فعالیت پذیری، نفوذپذیری و دسترسی، ارتباط مستقیمی با تعاملات اجتماعی دارند و به شدت بر تعاملات اجتماعی تأثیر گذارند، اما معیارهای ادراکی ذهنی (ایمنی امنیت و خوانایی) ارتباط ضعیفی با تعاملات اجتماعی دارند. همچنین مؤلفه های فردی تأثیر گذاری مستقیم و غیر مستقیمی بر تعاملات اجتماعی دارند. در پایان میتوان خاطر نشان ساخت که افزایش کیفیت فضاها در جهت افزایش حضور پذیری افراد تأثیر شایانی بر تعاملات اجتماعی مردم در فضاهای عمومی شهری دارد.

جدول ۸: محورهای طبیعی شهری و تعاملات اجتماعی. (منبع: نگارندگان)

مؤلفه های مؤثر	مؤلفه های کالبدی	مؤلفه های فردی	مؤلفه های ادراکی
کیفیت تأثیر	تأثیر مستقیم بر رفتار	تأثیر مستقیم بر رفتار	تأثیر غیر مستقیم بر رفتار
نوع تأثیر	شکل گیری و تثبیت تعاملات	شکل گیری و تثبیت تعاملات	تداوم و بقاء تعاملات
ترتیب اثر گذاری	آغاز و ابتدا	آغاز و ابتدا	در ادامه
شاخص ها	کیفیت عملکردی و فعالیت پذیری، نفوذ پذیری و دسترسی، انعطاف پذیری، تسهیلات عمومی	جنسیت، سن، محل سکونت، میزان تحصیلات، تأهل	ایمنی، امنیت، خوانایی، خود کفایی

منابع:

- رضویان، محمد تقی. (۱۳۸۱)، مدیریت عمران شهری، انتشارات پیوند نو، تهران.
- رضویان، محمد تقی، (۱۳۸۱)، برنامه ریزی کاربری اراضی شهری، انتشارات منشی، تهران.
- دانشپور، سید عبدالهادی؛ چرخچیان، مریم، (۱۳۸۶) فضاهای عمومی و عوامل مؤثر بر حیات جمعی. مجله باغ منظر، ۴(۷): ۱۹-۲۸.
- جیکوبز، جین، مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی. تألیف: حمیدرضا پارسی و آرزو افلاطونی، تهران: دانشگاه تهران.
- رفیعیان، مجتبی؛ خدایی، زهرا. (۱۳۸۸) بررسی شاخص ها و معیارهای مؤثر بر رضایتمندی شهروندان از فضای عمومی شهری. راهبرد، ۱۸(۵۳): ۲۲۷-۲۴۸.
- مدنی پور، علی، (۱۳۷۹) مدنی پور، علی، (۱۳۸۷) فضاهای عمومی و خصوصی شهر. تألیف: فرشاد نوریان. تهران: شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری.
- رفیعیان، مجتبی؛ سیفایی، ماحی هسا، فضاهای عمومی شهری، بازنگری و ارزیابی کیفی، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۱۳۸۴: ۲۳.
- یزدان فر، ع، حسینی، ب، زرودی، م، کیفیت فضاهای عمومی و افزایش تعاملات اجتماعی، نشریه مدیریت شهری، سال یازدهم، شماره ۳۲، ص ۷-۲۲، پاییز ۱۳۹۲.
- گلکار، کورش، (۱۳۷۹) مولفه های سازنده کیفیت طراحی شهری، نشریه علمی-پژوهشی صفا شماره ۳۲.
- گلکار، کورش: "تئوری های طراحی شهری: تحلیل گونه شناختی تئوری ها"، دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی، نشریه علمی-پژوهشی "صفا"، شماره ۲۹، ۱۳۹۰.
- شکوهی دولت آبادی، م، پیاده راه عاملی برای افزایش سرمایه اجتماعی، نشریه علمی-پژوهشی انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران، شماره ۱، ص ۵۵-۶۶، پاییز ۱۳۸۶.
- یزدانفر، سیدعباس و سیدباقر حسینی و مصطفی زرودی، (۱۳۹۰)، فضاهای عمومی و افزایش تعاملات اجتماعی؛ مدیریت شهری، شماره ۳۲، ص ۷-۲۲.
- خواجه شاهکوهی، علیرضا؛ حسن حسینی، سید محمد و طوسی، رمضان (۱۳۹۳). ارزیابی و سنجش کیفیت زندگی و تأثیر آن بر مشارکت شهروندان در امور شهری مورد شناسی: شهر مینودشت، فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری - منطقه ای (۱۰)، ۸۶-۷۳.
- ابوالقاسمی، م و شریفی منش، ح، ۱۳۷۸، مقدمه ای بر راهنمای استفاده از برنامه HEC-RAS، گروه مهندسی رودخانه مرکز تحقیقات آب. وزارت، نیرو، ۷۸ صفحه
- Jacobs, A & D. Appleyard, "Toward an Urban Design Manifesto" JAPA, 1987, 53(1): 112-120.*
- The Prince of Wales, "A Vision of Britain", London: Doubleday, 1989.*

- *Southworth, M., "Theory and Practice of Contemporary Urban Desgn", Town Planning Review,402-369:(4)6,1989.
- LPAC (London Planning Advisory Committee), "London's Urban Environmental Quality**"
- Tibbalds Colbourne Karski Williams Monro, Romford, 1993.
- *PMUDTF (The Prime Minister's Urban Design Task force), "Urban Design in Australia", Canberra, AGPS, 1994.
- *Efroymson, D. & Thi Kieu Thanh Ha, T. & Thu Ha, Ph. (2009). Public Spaces: How They Humanize Cities. Dhaka: HealthBridge - WBB Trust.
- *Dines, N & Cattell, V. (2006). Public spaces, Social relations and well-being in East London. London: The policy press.
- Car, S. et al. (1992). Public Space. Massachusetts: Cambrige university press.*
- Pakzad, J. (2005). Rahnama- ye tarahi- ye fazahai- ye shahridariran[the Guidance For design of Urban space].Tehran: Aramanshahr publication.
- Pakzad, J. (2010). Seyr- e andashehadarshahrsazi [the Cognation of Urban theatrical]. Tehran: Armanshar Publication.

Ascertainment Urban design indexes effective on promoting social interaction of citizens in urban natural axis, a Case of Study pilgrimage Gorgan River branch of the shoreline Gorganrud

Ali Kazemi^{*}, Hossein Motamed^{**}, Soyebeh Enayati^{***}

^{*}Assistant Professor of Urban Planning, Islamic Azad University Ramsar, Iran, a.kazemi@yahoo.com

^{**}Department of Architecture, Islamic Azad University Branch, Iran, Motamedchaboki@liau.ac.ir

^{***}Graduate of the Master of Urban Design, Ramsar deficit Institute of Higher Education, Iran
Corresponding Author, soyebe.enayati69@gmail.com

Abstract

The tendency to mechanical life, the widespread presence of vehicles, changing the face of the city due to dominance of cars on urban space, segregation of people from public spaces, neglect of social, cultural and identity values latent in public spaces, Neglect to preserve and promote collective life in previous decades caused to some of urban public spaces lose their importance and role. On the eve of the third millennium urban public spaces as third places that have key role in social interactions, were seriously considered and have changed to urban design profession-knowledge focus. Establishing urban public spaces in recent decades was an attempt to meet the social needs of human to public spaces. The presence of people in these spaces leads to socialization of public spaces and is a factor of reaching to success of the space. But now, scales close together, the lack of features and criteria of success spaces and lack of appropriate criterias to socialize the spaces led to empty and abandoned spaces. In this regard, identifying the creator and promoting criterias of socialization in public spaces is very necessary to prevent from failing off and obsolete of different public urban areas. The proposed question in this respect are: 1) what kind of relation is between open urban spaces and the level of social relations of citizens? 2) What indicators of urban design can improve the level of social interaction?

The aim of the present study clarify the factors involved in urban design and the promotion of social interactions in urban public spaces in which the city of Gorgan is investigated as a case study. In the meantime, various experts with different approaches have discussed this issue. To answer the mentioned goal, at first the concept of urban design, public spaces, socialization, socialization in public spaces were studied. The population in this study consisted of all the domestic and foreign tourists Gorgan space users and 150 subjects were questioned randomly. After conducting field studies, we study and analyze the physical features of studied spaces. For this purpose, after finishing the survey and collecting the questionnaires, to analyze the obtained information form the research, we use Statistical-descriptive method (tables and diagrams) and in order to achieve deep study and the variables and the relation between them, Inferential statistics method (Factor analysis and statistical tests "KMO" and Bartlett's test) in the form of SPSS and Excel software were applied to assess and respond to hypotheses and research questions. According to results of research, we can classify and present the dimensions and elements of urban design in two objective and subjective aspects and three Aesthetic (objective-subjective), semantic-perceptual, operational-functional, and seven indicators. Some criteria to assess the sociability of spaces and attendance of people have been developed in a conceptual model contains three social, physical and activity dimensions.

The conducted analyze by applying Inferential statistics showed that there is a meaningful and positive relation between urban design variables and social interactions and between individual components and social interactions,so that by considering the socialization criteria and improving the urban qualities during the planning and designing the spaces, make them survive along each other and beyond different sectors and also leads to increasing the social interaction between citizens more than before.

Keywords: Indicators of Urban Design, Social interactions, urban natural axes , the river of Ziarat, Gorgan River shoreline